

Dóczy Péter

„Sose volt, hogy az élet megdöglik...”

Trianon árnyékában

Szereplők:

Jónás Gabriella

Szemerédi Bernadett

Bicskey Lukács

Dóczy Péter

Zene: Szennai Kálmán

Jelmez: Harák Judit

Színpadkép: Dóczy Péter

Koreográfus: Pethő Kincső

Rendezte: Dóczy Péter

Ősbemutató:

2014. április 26. 19:30

Szabadka, Lányi Ernő IME

Budapesti bemutató:

2014. június 1. 17:00

Újszínház (Bubik István Stúdiószínpad)

Előadásunk keretét a *Sose volt, hogy az élet megdöglik...* című film szereplőválogatása adja. Mindannyian (legyen szó színpadon lévőkről, vagy nézőtérén ülőkről) akarva-akaratlanul egy casting részeseivé válunk, ahol Hervay Gizella önéletrészletei, költeményei, Tóth László, Szilágyi Domokos, Wass Albert versei, Siposhegyi Péter és András Attila Magyar Pietájának szemelvényei, Teleki Júlia '44-es délvidéki borzalmakat feltáró, húsba metsző szövegei kelnek új életre, miközben más és más egyenruhában, jelmezben vagy álcában masírozik át életünkön a terror és a kiszolgáltatottság. Trianonról, asszimilációról, a sehol nem lenni otthon érzéséről, soha nem gyógyuló sebekről, magyar létünk és színészi hivatásunk örök ketősségéről.

Félfhomály.

A vásznon a cseperésző eső kimerevített képe. Kálmán **Bachot** játszik. Először, a közönség érkezése alatt az **Erbarme diche**t, amely – miután mindenki elfoglalta a helyét, és lemegy a nézőtéri fény, átmege az **Oh, drága jó Jézus**-ba)

Betti a közönségnek háttal, a hegedülés ki-tartott pózában áll, a zenei váltásra elindítja a

vetítést, majd Kálmánnal együtt játssza az **Oh, drága jó Jézust**. A lírai képek egymásutániságába feledkezve közeledik a vásznonhoz, majd Kálmán mellől figyel a vetítést – hegedülés közben. Amikor megjelenik a felirat, Betti abbahagyja a játékot, bekapcsolja a reflektort, az asztalon lévő laphoz megy, visszaadja a felvétel hangját, és hozzálát a casting szövegeinek válogatásához.

BETTI:

Milyen költőiek ezek a képek! (a zene átúszik **Bartók-szerű népdallá**)

Betti egy pillanatra megállítja a vetítést, majd a megfelelő anyagok keresése közben újra elindítja. Kálmán ezalatt még mindig zenél.

Betti beleolvas az első szövegbe:

„Nézd, nekem tizennyolc éves koromban adtak egy papírt a kezembe, hogy hontalan vagyok. Nem volt szabad elhagynom Kolozsvárt. Rendszeresen jelentkeznem kellett a rendőrségen. Megkérdezték, hogy románnak vallom magam, vagy magyarnak. Magyar vagyok, válaszoltam. Szabad mertem lenni. Tizennyolc évesen, rendőri felügyelet alatt. Saját sorsot választottam.” Saját sorsot választottam... (ízlelgetve, Kálmánnak)

(nem nyeri el tetszését, tovább olvasgat)

„Hontalan vagyok, mert vallom, hogy a gondolat szabad,

mert hazám ott van a Kárpátok alatt, s népem a magyar.

(a vásznon látott képek vonzásában szinte kívülről mondja)

Hontalan vagyok, mert hirdetem, hogy testvér minden ember,

s egymásra kell leljen végre egyszer mindenki, aki jót akar.

Hontalan vagyok, mert hiszek jóban, igazban, szépben,

minden vallásban és minden népben, s Istenben, kié a diadal.

(lecseng a zene, pici szünet)

Hontalan vagyok, de vallom rendületlenül,
hogy Ő az út s az élet,
s maradok ez úton míg csak élek
töretlen hittel ember és magyar.”

Töretlen hittel ember és magyar... Kálmán, eh-
hez Bartókot vagy Bachot tudnál elképzelni?
Szerinted mi erősítheti ezeket a gondolatokat? A
disszonancia vagy az irgalmasság hangjai?

(Kálmán Bachot játszik újra. g-moll prelúdium)

(a vetítésben tiszai képek és katonák)

*(Betti tovább lapozgat a papírok között; a vetített
képek hívják elő belőle a következő szöveget; mi-
közben Kálmánnak szegezi gondolatait, a zene
– mintegy elhangolódva – átmegy Bartók-szerű
improvizációba)*

„Tudod, egészen más volt, amíg csak a szóbe-
szédet ismertem, hogy ennyi, meg annyi magyart
megöltek. Hetvenezer magyar hiányzott a hábo-
rú utáni első népszámláláskor. Sokan Magyar-
országra költöztek, de harminc-, negyvenezer-
ről még mindig nem tudunk semmit.” *(közben
a vásznon délvidéki képeket látunk; felrebbenő
varjak és égerszögi plánok, a kislány arca áttű-
nésként)*

(Péter bejön)

(szívdobogás-zene)

PÉTER:

„Tömegsírokban vannak.” Ezt a szöveget keresd
ki, ezzel kezdünk! Hány embert hívtál mára?

(Betti keresgél)

BETTI:

Nem sokat. Azt akartam, hogy ma több idő jus-
son egy-egy színészre.

(meglelve a Péter által kért anyagot)

„Tömegsírokban vannak... valamennyien... Csak
Szabadkán és Újvidéken tizenhétezer... Zombor-
ban ötezer-hatszáz, jelentős részük a városi au-
tóbusz-pályaudvar betonja alatt nyugszik. Egy
sokác henteslegény még évek múltán is azzal
dicsekedett, hogy bárdjával legalább háromezer
magyar kivégzésében segédkezett. Szenttamá-
son kétezer. Péterrévén hatszáz. Óbecsén öt-
száz. Moholon hatszáz. Kúlán ötszáz. Topolyán
háromszázhatvan, és ez messze nem az összes
áldozat! Zsablya, Csúrog, Mozsor, Nádajla tel-
jes magyar lakosságát kiirtották – csecsemőket,
gyerekeket is! Több mint hatezer embert! Akinek
sikerült megmenekülnie, annak a mai napig –
vagyis több mint hatvan éve törvény tiltja, hogy

akár csak hazalátogasson! ... Haza...” *(lecseng
a szívdobogás, szünet)*

PÉTER:

Ennek ma már hetven éve.

BETTI:

Nem lesz ez túl sokkoló egy első próbafelvétel-
hez?

PÉTER:

Jól van, Bettikém, hallgass a szívedre! Akkor
válassz mást! Kálmán, mutass nekem valami
disszonánsat!

*(Kálmán Bartókot játszik; közben a vetítés még
mindig tart)*

Szennai Kálmán

BETTI:

„Sziklakőre sziklakő, ökölcsapásra ökölcsapás
épül itt napokról napokra.

PÉTER:

(átveszi a verset)

Fészükéből kihullott madarak kerengenek, az
égbolt fényes szögekkel kivert koporsó, olykor
elúszik fölülünk. Örök mécsesként néhány hon-
talan csillag világol. De hontalan lennék-e való-
ban? Vajon nem hona-e az embernek egyetlen
tenyér, egyetlen fölnevelő termékeny öl is? Nem

hona-e, mit értelemmel s akarattal befogni képesnek bizonyul?”

(lecseng a zene)

PÉTER:

Nem, ne ezt, mást!

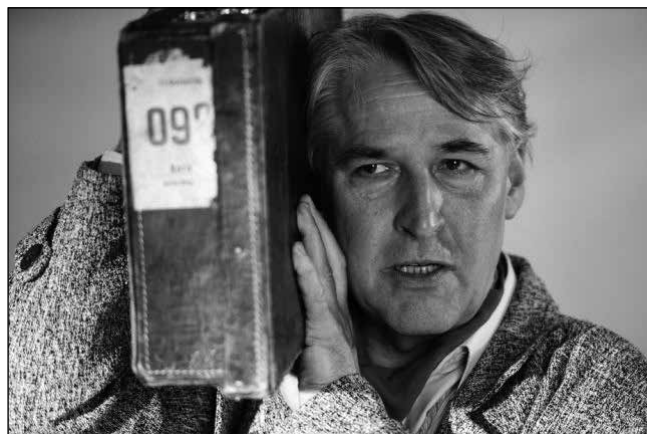
BETTI:

„sehol nem lenni otthon
s lenni kis haza mindenütt”

(Péter folytatja, Betti ajkai némán, vele együtt mormolják)

PÉTER:

„meghalni belepusztulni olykor
egyszer kétszer többször is naponta
egy csöppnyi létbe szemfedő lenni látó
szemüregbe zuhogó anyaföld hulló falevél
cipelni hátadon bika s bikán európa”
(a végét már együtt mondják)

Dóczy Péter

BETTI és PÉTER:

(vetítés: eső, vonat, diósadi képek)

„sirató lenni dalnyi anyanyelv
bolyongani hegedű vijjog jönni-menni
akár egy porszemben is teremteni ezt-azt
csupa kis dolgokat én nem lenni könnyű
májusi felleg bégető barika

(az imbolygó zene levágása)

(elveszve egymás tekintetében)

én mit mellembe zárni most mellemben
szétfeszít s emlékeztet
emlékezni mindenre
ami történni fog

VETÍTÉS KI (kb. 11' 42''-nél a kislány a vége)

PÉTER:

Nagyon szép, de ezt inkább a végére tegyük.

BETTI:

Mindig a tiéd az utolsó szó.

PÉTER:

Jó, akkor most te döntesz. *(Bettit a kamera elé rángatja)* Tessék!

BETTI:

(gyors reakció)

Tényleg?

(ez a szöveg annyira mélyen él benne, hogy kívülről mondja, bele a kamerába)

„Minekutána az első értelmes szó, mi elhagyta
fészket: ajkaim, anyám szava volt, az utolsó is,
legyen bár fohászokodó, vagy átkozódó, anyám
szavával keljen szárnyra kiszikkadt nyelvemről.
Egyetlenegy nyelven sem tudhatok egyszerűen
szólani, csak anyám szavával, de végül is ez az
egyszerűség a legnehezebb és a leghálátlanabb
feladat.”

PÉTER:

(lenyűgözik a hallottak, majd ámulatát véka alá rejtve)

Hódolatom a művészetének, nagysád!

BETTI:

Ne játssz a tűzzel, mert a végén még megégetlek.

(vissza az asztalhoz)

PÉTER:

Kezdődik... Erre inkább iszom egy mokaát.

(kifelé menet találkozik Gabival, betessékeli)

Parancsoljon, művésznő drága, itt felveszik az adatait.

(a vásznon még mindig a Kislány állóképe)

Betti, kérlek!

GABI:

Jó napot!

BETTI:

Jó napot! Kitöltötte az űrlapot?

GABI:

Nem, csak most jöttem.

BETTI:

(kikapja a kezéből a papírt)

Akkor majd kitöltjük együtt. Neve?

GABI:

Jónás Gabriella.

BETTI:

Születési idő?

GABI:

1952. június 16.

BETTI:

Születési hely?

GABI:

Budapest.

BETTI:

Végzettség?

GABI:

Egyetemi. Színház- és Filmművészeti Főiskola.

BETTI:

Most egyetem vagy főiskola?

GABI:

Egyetemi rangú főiskola.

BETTI:

Hol?

GABI:

Budapesten.

BETTI:

Mikor?

GABI:

1974-ben.

BETTI:

Beszélt nyelvek?

GABI:

Magyar.

BETTI:

És?

GABI:

Szerb... Horvát...

BETTI:

(flegmán) Nagyszerű. Valamilyen különleges képesség?

GABI:

(nem érti) Tessék?

BETTI:

Se horgolni, se lovagolni?

GABI:

Oh, kötni tudok. Mások meg kötözködni.

BETTI:

Roppant szellemes. Súly?

GABI:

57 kg.

BETTI:

Magasság?

GABI:

167 cm.

BETTI:

Konfekció? Cipőméret?

GABI:

38-as, M, vagyis inkább L...

BETTI:

A 38-as az M.

GABI:

... jó.... a cipő 37-38, a kaptafától függ.

BETTI:

Mell, derék, csípő?

GABI:

Nem tudom!

BETTI:

Jó, akkor lemérjük később!

Kérem, álljon a kamerával szembe!

(egyre inkább élvezi, hogy „kóstolgatja” Gabit, ráírja a sorszámát a papírra, majd a kezébe nyomja)

Tizenhármaska!

(fotózás, mint egy börtönben)

Nézzen a kamerába! Bal profil! Jobb profil! Vegye már le azt a kalapot, az arcát akarom fotózni, nem a kalapját! *(Gabi lassan a fogasra helyezi a kalapját és a sorszámmal ellátott papirozt is)* Egy kicsit tempósabban, kérem, nem érünk rá egész nap! *(Gabi visszaáll a helyére)* Köszönöm! Forduljon körbe! Mutassa a kezét! Feljebb, a feje magasságában! Fordítsa meg! Gyakran lakkozza a körmét, Gabriella?

GABI:

Tilos?

BETTI:

Akkor most készítünk egy próbafelvételt!

(Betti a reflektort Gabira irányítja, majd a kamera és Gabi közé állva)

„Sose volt, hogy az élet megdöglik...” próbafelvétel! Jónás Gabriella! Csapó 13.!

(összecsapja a kezét Gabi arca előtt, majd visszaáll a kamera mögé)

Kamera forog! Tessék!

GABI:

„Felnőttem, ugye. Vagyis írjuk csak át a káderlapot. Túl sok csavargás volt árvasággal egybekötve, és kevés volt az egy főre eső otthon.”

BETTI:

Ezt majd később! Kérem, azt tegye, amit mondok!

Mosolyogjon! Most legyen nagyon boldog! Szomorú! Fáradt! Unott! Legyen dühös! Most sírjon! *(Kálmán zenével segíti Gabit az instrukciók végrehajtásában; **Bach: f-moll prelúdium)***

Még jobban! Könnyeket akarok látni a szemében, Gabriella! Sírjon már!

GABI:

Nem megy!

BETTI:

Nem megy?

GABI:

Most nem megy!

BETTI:

Akkor legyen bicikli, hátha az megy!

(Gabi elesik)

Nem részeg biciklit kértem, Gabriella! Álljon fel, legyen szíves! Most legyen puska! Legyen napraforgó!

(kitartott játék, Gabi Kálmánra mosolyog)

Hirtelen beborult, vihar közeleg! Legyen élő!

(Gabi mint gyermekét ölelő, altatót dúdoló anya, még Bettit is meghatja, ám a lány továbbblendíti magát rajta)

Legyen halott!

(zene lassan kiúszik, kitartott pillanat)

(Péter visszajön, egy ideig némán szemléli a helyzetet)

PÉTER:

Add csak oda művésznőnek a „Nézd, nekem tizennyolc éves koromban...” kezdetű szöveget!

BETTI:

De hát megbeszéltük, hogy...

PÉTER:

Ezzel kezdünk! Azt később!

(Betti Gabi kezébe nyomja a papírt, aki halkan motyogni kezd a szöveget)

PÉTER:

Művésznő, kérem, hangosan blattolja a szöveget!

GABI:

Még csak most kaptam meg.

PÉTER:

Nyugodjon meg, csupán kíváncsi vagyok az első benyomásra. Tessék!

GABI:

(lassan olvasni kezd) **VETÍTÉS BE**

„Nézd, nekem tizennyolc éves koromban adtak egy papírt a kezembe, hogy hontalan vagyok. Nem volt szabad elhagynom Kolozsvárt. Rendszeresen jelentkezni kellett a rendőrségen. Megkérdezték, hogy romának vallom magam, vagy magyarnak. Magyar vagyok, válaszoltam. Szabad mertem lenni. Tizennyolc évesen, rend-

őri felügyelet alatt. Saját sorsot választottam.” Saját sorsot választottam.

VETÍTÉS KI

PÉTER:

Tud valamit Hervay Gizella életéről?

GABI:

Nem igazán.

PÉTER:

Betti, nézd meg, mit találsz róla a neten.

(amíg Betti keresgél, Péter instruálja Gabit)

Addig is, kérem, ismételje meg úgy, mintha a rendőrségi atrocitás után közvetlenül annak a barátnőjének mesélné el, aki nem mer magyar egyetemre jelentkezni. Tessék!

GABI:

VETÍTÉS BE

„Nézd, nekem most adtak egy papírt a kezembe, hogy hontalan vagyok. Nem szabad elhagynom Kolozsvárt. Rendszeresen jelentkezni kellett a rendőrségen...”

PÉTER:

(félbeszakítja) **VETÍTÉS KI**

Jó, jó, köszönöm. Most próbáljuk meg úgy, mintha egy tanítványának mesélné az Újvidéki Akadémián.

GABI:

Bocsánat, honnan tudja, hogy hol tanítok?

PÉTER:

Utánanéztem. Akárkivel nem dolgozom. Szóval mintha a tanítványának mesélné. Tessék! (**VETÍTÉS BE**)

GABI:

(Bettit is bevonja a játékba, a háta mögé megy; Kálmán Bachot játszva segíti az átélést)

„Nézd, nekem tizennyolc éves koromban adtak egy papírt a kezembe, hogy hontalan vagyok. Nem volt szabad elhagynom Kolozsvárt. Rendszeresen jelentkezni kellett a rendőrségen. Megkérdezték, hogy romának vallom magam, vagy magyarnak. Magyar vagyok, válaszoltam. Szabad mertem lenni. Tizennyolc évesen, rendőri felügyelet alatt. Saját sorsot választottam.”

(VETÍTÉS KI)

PÉTER:

Kérem, most mondja el úgy, mintha dohányozna közben. Cigarettazik?

GABI:

Sajnos, igen.

PÉTER:

Nos, akkor élvezze a füstöt. *(cigaretta nyom Gabi szájába)* Talán megy már kívülről is. *(kikapja Gabi kezéből a papírt, leül az asztalhoz)* Tes-sék!

GABI:

(Gabi Kálmánhoz megy, és tüzet kér tőle)

VETÍTÉS BE

„Nézd, nekem tizennyolc éves koromban adtak egy papírt a kezembe, hogy hontalan vagyok. Nem volt szabad elhagynom Kolozsvárt. Rendszeresen jelentkeznem kellett a rendőrségen. Megkérdezték, hogy román vagyok vagy magyar...”

PÉTER:

Hogy románnak vallom magam vagy magyar-nak. Fontos.

GABI:

Természetesen. „Románnak vallom magam, vagy magyarnak. Magyar vagyok, válaszoltam. Szabad mertem lenni. Tizennyolc évesen, rendőri felügyelet alatt. Saját sorsot választottam.” *(kitartott pillanat, zene kifutása, amelyet Betti szándékosan tör meg)*

(VETÍTÉS KI)**BETTI:**

A Wikipédia csupán ennyit ír Hervay Gizelláról: született Makón, 1934. október 14-én, elhunyt Budapesten, 1982. július 2-án. Erdélyi költő, író és műfordító. Szilágyi Domokos első felesége. Ennyi.

(a vásznon kiálló kép: a fa szerteágazó gyökerekkel)

De nálam van egy részlet az önéletírásából:

(Gabit körbejárva, szinte behálózva)

„Engem a nagyanyám nevelt - a kalotaszegi nagyanyám - hatéves koromtól fogva addig, míg halántékon nem érte egy repesz az óvóhelyen, Budapesten. Zárdába adtak Budán. Üzentem, jöjjön értem apám, mert megszökök. Értem jött, pedig le is lőhették volna, mert katonaszökevény volt. Átértünk a Margit hídon, de mire a pesti oldalra értünk, felrobbantották a hátunk megett. Ma is látom, ahogy égre mered a híd, emberekkel, zsúfolt villamosokkal. Mentünk az Üllői út fele gyalog. Halottakon kellett átlépni, hogy eljuthassunk az óvóhelyre. Tízéves voltam...

Anyámat hatéves korom óta egyszer láttam csak. Tizenkettedik évemben voltam, mikor utol-

ért anyám levele, hogy menjek fel Budapestre, ott találok egy vasutast, az majd elvisz hozzám. A nagynéném - akinél éppen voltam - Amerikába készült kivándorolni, azt mondta: „Felnőtt ember vagy, dönts el, hogy velem jössz Amerikába, vagy anyád után mész Erdélybe, aki hat éve nem törődött veled.” Én felültem egy vonatpöccre, elértem Budapestre. Nevelőapám adott egy demizson bort a vasutasnak, anyám meg bemagoltatott velem egy egész román tankönyvet, tanulás közben földet ettem.”

(visszaül a helyére)

(Hervay G. életrajzának felolvasása alatt Gabi szemébe könnyek gyűlnek; ez felkelti Péter érdeklődését)

PÉTER:

Kedves művésznő, van hasonló élménye, amit akár meg is osztana velünk?

GABI:

Nem tudom, mi érdekli. 1956? '68? '91?

PÉTER:

Kezdje '56-tal.

Jónás Gabriella és Dóczy Péter

GABI:

(Kálmán az Egmont-nyitányt játssza – először finoman, majd erősödve)

Az Egyetem térről indultunk, reggel, gyalog, a kelenföldi pályaudvarra. A nagyszüleimhez ké-

szültünk, Balatonkenesére. Pesten már két napja nem lehetett ételmet, kenyeret kapni. A Kálvin térre érve soha nem látott emberáradatba ütköztünk. Minden megváltozott. Ami eddig függőleges volt, most vízszintessé vált. Barikádokra emlékszem. A csilingelő villamosok az oldalukon fekdtek. Átvergődünk a hídon, a Bartók Béla úton a szovjet laktanyánál furcsa, rossz szagok és fegyverropogás kavargott a levegőben. Tankok jöttek szembe. **(Egmont-nyitány eleje halkan)** Apám berántott egy kapualjba. Nagy sokára folytathattuk csak az utunkat, fel a Gellért hegyre, le a másik oldalán. Éjfélre értünk a pályaudvarra. Rossz, lidérces álmaimból a mai napig löporszaggal az orromban ébredek. *(kitartott pillanat, a zene felfutása, melyet Betti szakít félbe)*

BETTI:

És '91?

GABI:

Ez már inkább a fiam története. Június 26. volt. Utolsó tanítási nap. Miután előző este Szlovénia bejelentette kiválását a jugoszláv föderációból, a kora reggeli órákban a túlnyomórészt szerb katonákból álló Jugoszláv Néphadsereg páncélosai gördültek át a határon. Döbbsenten hallgattuk a híreket, és rettegtünk a polgárháború rémségétől. Az iskolából hazatérő fiam - versenyszerűen úszott -, erőnek erejével kiment az uszodába edzésre. 10 perc múlva sírva tért haza. Egyedül állt a medence partján. Az ő sorsa is az lett, mint nagyon sok társáé, akiknek volt hová menekülni az értelmetlen pusztítás elől. Még aznap elhoztam őt édesanyámhoz, Budapestre. Az Egyetem tere. Nem akartam, hogy ő is löporszagra riadjon álmából.

PÉTER:

(átnyújt Gabinak egy másik szöveget)

Olvassa fel, legyen szíves!

(a pillanat kiáll; mintha a Gabi fejét szétfeszítő gondolatokat hallanánk) **KÉK FÉNY BE**

GABI:

„Felnöttem, ugye. Vagyis írjuk csak át a káderlapot. Túl sok csavargás volt árvasággal egybekötve, és kevés volt az egy főre eső otthon. Ezt átírjuk. Igenis itthon vagyok. Teremtek tájat magamnak. Szavakból természetesen. Jó tartós szavakból. Lehet negyvenkettes is, csak bakancs

legyen. Bakancs nélkül nem lehet nekivágni a háborúnak. Ami elmúlt persze. A télikabát is fontos ebben a tájban. Biztonságos, mint egy gyermekkor. Ami nem volt. Hosszabb is lehet. Majd felhajtjuk. Kinövi az ember, mire a végére ér. A versnek természetesen. A többit törölni. Tessék törölni. A lényeg maradhat. Diktálom: Születtem, mint más. A felelősséget vállalom. Közép-európai számítás szerint. Kérem a másolatot.”

(a színpadkép újra él) **KÉK FÉNY KI PÉTER:**

(a kamera mögé megy) Tessék!

GABI:

(alatta Bartók: Este a székelyeknél, a témát Mikrokozmoszszzerű improvizációkkal megszakítva)

VETÍTÉS BE (a fától induló diósadi képek)

„Akkor értettem meg, hogy ez a kérdés: romának vallod magad, vagy magyarnak - a mi „lenni vagy nem lenni” kérdésünk. Minden kérdésünk létkérdés immár, minél inkább szétszóratunk, annál inkább. A kisebbségi kérdés nem erdélyi kérdés, nem felvidéki kérdés.

Magyar kérdés. Arról van szó, hogy életünk lesz-e vagy halálunk. Közösségben kell gondolkodni - mert éppen ezt akarják betiltani, hogy a sok magánember egyenként megsemmisíthető legyen. Jövőben kell gondolkodni, mert éppen a jövőnket fejezik le.

Egységben kell gondolkodni, mert szétszóratunk. Mindenhol otthon kell lenni, ahol magyarság él. Közös gondban. Mindenkiért, mindenkivel együtt kell gondolkodni.

Mert egyetlen emberöltő alatt, csak Erdélyben eltűnt 400 ezer ember. Előbb csak papíron, statisztikában, aztán a valóságot hozzáigazították a statisztikához. Áttelepítéssel, rátelepítéssel, szétszóratással, kiűzetéssel, gyermekeink nyelvének kiforgatásával.” *(a zene Gabival egyszerre zárul)* **VETÍTÉS KI (a kislány a vége)**

PÉTER:

Gabriella, kérem, egy kicsit érlelje magában a szöveget odakint. Ha úgy érzi, jöjjön vissza, és folytatjuk!

(Gabi kimegy)

PÉTER:

Na?

BETTI:

Engem nem győzött meg. Nem éreztem rajta, hogy bármikor közvetlen veszélyben lett volna.

PÉTER:

Miért, te voltál már?

BETTI:

Képzeld el, voltam!

PÉTER:

Mikor? Hol?

BETTI:

'99-ben, Belgrádban. 11 éves voltam. Vivaldit játszottunk egy hegedűversenyen. A Tavasz hangjaira a NATO-bombák robbanása felelt. Az eszeveszett menekülésben, mint egy babát, szorítottam magamhoz a hegedűmet. Megbotlottam, és már csak a reccsenését hallottam. Azóta is visszhangzik bennem. Ha 10 perccel korábban hagyjuk el a koncerttermet, mi már nem beszélgetünk itt így.

(szünet)

PÉTER:

(tenyerébe fogja Betti arcát, féltőn, iszonyatos tűzzel nézi a lányt, majdnem meg is csókolja)
Nála alkalmasabbat akkor sem tudok elképzelni a szerepre.

BETTI:

De nem látod, hogy túlkoros? Túlkoros!

PÉTER:

Én igenis láttam peregni a saját filmjét a szemében.

BETTI:

De Péter, kérlek szépen, gondold át...

PÉTER:

Elég! Vedd elő a Tömegsírt, és nézzünk meg egy férfit.

(**VETÍTÉS BE; Tisza, katonák, a homokba zuhanó férfiak képkockái**)

BETTI:

(ingerülten kiszól)

Katika, küldjön be egy férfit!

(csend)

(élccel a hangjában)

Angyal szállt el felettünk.

(türelmetlenül felpattanva)

Mi van már, Katika?!

(**Bach: d-moll prelúdium, mely átmegy zenei fricskába; Péter megszólalása vágja el**)

PÉTER:

Nyugalom. Lehet, hogy még csak nők vannak itt. Majd beküldi, ha érkezik valaki.

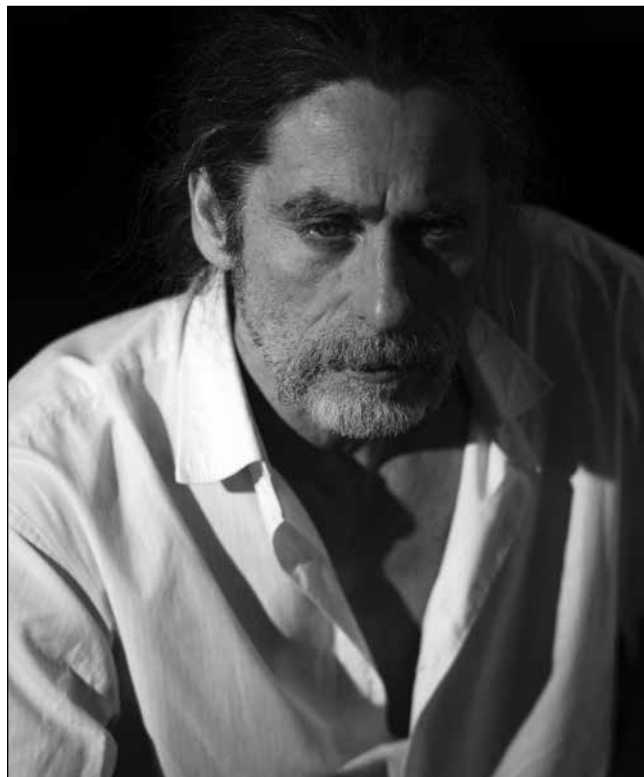
(**szívdobogás-zene; Péter nézi a filmrészletet, arról jut eszébe**)

„Megásni... Megásni... Megásni... Tűz... Elföldelni...”

Megásni... Tűz... Elföldelni... Megásni... Tűz... Elföldelni...”

(ezalatt Betti szögletesen rendezgeti a bőröndöket; Péter a vásznon látott táncosok mozgását imitálja; Bettit meghihletik a látottak, Pétert szuggerálja a szöveggel, mely odáig fokozódik, hogy váltakozva, egymás szájába adják a szavakat. Tempó, hangerő.)

Megásni! Tűz! Elföldelni! Megásni! Tűz! Elföldelni! Megásni! Tűz! Elföldelni!

Bicskey Lukács

PÉTER:

A szerb partizán nő, aki a járeki magyar lágert vezetette!

(odadobja a csákót Bettinek)

BETTI:

(felhúzza a sapkát, már szerepből)

„Megásni... Tűz... Elföldelni... Megásni... Tűz...
Elföldelni... Tűz! Tűz! Tűz! Tűz! Tűz!”

*(többször, fokozva; megfordulva észreveszi az
érkező Lukácsot, nekifeszülve)*

Naponta legalább száz embernek meg kellene
halni, akkor az életben maradottnak jobb bá-
nászmódban lenne részük.

(az egyik bőröndöt Lukácshoz vágja)

Pakolja ki a zsebeit!

(Betti elindul az asztalhoz)

LUKÁCS:

*(Lukács a bőrönd tetejére pakolgatja a szemé-
lyes dolgait, s amikor a jobb zsebébe nyúl, kime-
revedik a kép)*

VETÍTÉS KI KÉK FÉNY BE

„- hát mutasd meg, hogy nem igaz,
azért sem igaz, sose volt,
hogy az élet megdöglik, és
nem igaz, hogy halott a holt,
nem igaz, nem, nem, sose volt,
hogy csupasz seb vagy, vakított
szem, lefogott kéz, szótlan
szolga, ki sután tűri sótlan
sorsát:

mutasd meg: nem igaz,
hogy kutyakorbácsra született,
hogy beléd marjon a veszett tél
s a felhő higanyt záporozzon
fejedre, s hogy sose maradjon
estére annyi csöpp erőd,
hogy lerúgd a rongy facipőt:

hát mutasd meg, hogy nem igaz,
hogy elintézhet egy süket
legyintés: hogy nem számítász
annyit, mint a tetű, az eb,
a félrelökött csizmatalp:
mutasd meg, hogy a kint, a jajt
torkon tudod ragadni, és,
ha egyebet nem, hát merész,
szabad halált vívhatsz e rab
életre, melyben mindened
elorozták, s szíven harap, mint a macska a ma-
darat,

a kivetkőzött indulat:
döntsd le vérgőzös istenek
sziszegő-szuronyú szobrait,
mutasd, mutasd meg, hogy amíg
ereidben vér vánszorog,
idegeidben fájdalom,

nem hagyod, azért sem hagyod
az ezerfejű gyalázatot
sértetlen trónolni a rom-
halmazon, melyet épített:
mutasd, mutasd meg, hogy tied
az erő, bátorság, az ész,
hogy a jövő magad vagy, és
a jövő nem hal meg soha,
mutasd meg hát, hogy te vagy a
gyilkos szolgák kemény ura
s bírāja: ítélj! – intenek
a vérben pácolt tetemek,
s falhoz vágott csecsemők,
a meddővé tett, drága nők
és a kiherélt férfiak
s hány vértől végtelen pillanat –
- mennyi halott, mennyi halott
szellemhangja üvölt, susog - - -
acél bátorítást (s vigaszt,
ha kell) ez ad, hogy megmutasd-
- hát mutasd meg, hogy nem igaz,
azért sem igaz, sose volt,
hogy az élet megdöglik, és
nem igaz, hogy halott a holt – „

KÉK FÉNY KI

*(Betti átnyújtja Lukácsnak a „Tömegsírokban
vannak...” szöveget)*

BETTI:

Vesse le a zakóját! *(a kabátot a bőröndökre hajít-
ja, Lukács mögé rakja a széket, és mint egy tiszt,
mellé állva vizsgálgatja)*

LUKÁCS:

*(ezalatt Kálmán zongorázik; **Bach: Kunst der
Fuge)***

„Tömegsírokban vannak... valamennyien... Csak
Szabadkán és Újvidéken tizenhétezer... Zom-
borban ötezer-hatszáz, jelentős részük a városi
autóbusz-pályaudvar betonja alatt nyugszik. Egy
sokác henteslegény még évek múltán is azzal
dicsekedett, hogy bárdjával legalább háromezer
magyar kivégzésében segédkezett. Szenttamá-
son kétezer. Péterrévén hatszáz. Óbecsén öt-
száz. Moholon hatszáz. Kúlán ötszáz. Topolyán
háromszázhatvan, és ez messze nem az összes
áldozat! Zsablya, Csúrog, Mozsor, Nádajla tel-
jes magyar lakosságát kiirtották – csecsemőket,
gyerekeket is! Több mint hatezer embert! Akinek
sikerült megmenekülnie, annak a mai napig –
vagyis több mint hatvan éve törvény tiltja, hogy

akár csak hazalátogasson! ... Haza... *(Péter felé fordulva)* Haza...” *(zene ki)*

PÉTER:

(kiáll a pillanat) **KÉK FÉNY BE**

„sehol nem lenni otthon
s lelmi kis haza mindenütt
meghalni belepusztulni olykor
egyszer kétszer többször is naponta
egy csöppnyi létbe szemfedő lenni látó
szemüregbe zuhogó anyaföld hulló falevél
cipelni hátadon bika s bikán európa
sirató lenni dalnyi anyanyelv
bolyongani hegedű vijjog jönni-menni
akár egy porszemben is teremteni ezt-azt
csupa kis dolgokat én nem lenni könnyű
májusi felleg bégető barika én mit
mellembé zárni most mellemben
szétfeszít s emlékeztet
emlékezni mindenre
ami történni fog”

KÉK FÉNY KI

LUKÁCS:

(folytatja a szövegét; ahogyan a zene is folytatódik – Bach: Kunst der Fuge)

„Mindenüktől megfosztottak, megaláztak, lágerba zártak, éhezettek, kínoztak, földönfutóvá tettek bennünket. Elűztek a szülőfalunkból. A házunkban mások laknak. Mindent otthagytunk Csúrogon. Ott hagytuk a házunkat, a földünket, a lépteinket, a könnyeinket. A vérrel áztatott szülőfalunkat. Mindent.”

PÉTER:

Hogy hívják?

LUKÁCS:

A nevem Bicskey Lukács.

PÉTER:

A kamerába, legyen szíves.

LUKÁCS:

A nevem Bicskey Lukács. Délvidéken születtem. Magyar színész vagyok.

PÉTER:

Kérek egy jobb profilt! Bal profil! Melyik színházban játszik?

LUKÁCS:

Budapesten, az Új Színházban.

BETTI:

(partizánként; ezalatt esőcseppszerű zenei improvizáció)

„neved nincs

tárgy vagy csupán

(felveszi a zubbonyát)

karodon a leltári szám –

tárgy vagy

csíkos huzattal

(felrántja Lukácsot az ingénél fogva, majd kihúzza az övét)

beszélni tudsz ugyan de nem tanácsos

és nem tanácsos hallgatni sem

(csap egyet az övvel, majd a mellkasára ütve visszalöki Lukácsot a székbe;

a háta mögé megy, az övet a homlokára szorítja)

és nem tanácsos aludni nem tanácsos virrasztani

nem tanácsos enni nem tanácsos éhezni

(az öv most Lukács mellkasára feszül)

nem tanácsos robotolni nem tanácsos kibújni a munka alól

nem tanácsos betegnek lenni

nem tanácsos egészségesnek lenni

nem tanácsos megszökni nem tanácsos maradni

nem tanácsos túrni nem tanácsos lázadni

nem tanácsos járni

nem tanácsos helyben ülni

(kirántja alóla a székét)

nem tanácsos gondolkodni sírni nevetni

nem tanácsos meglátni társad cafatokban lógó húsát

nem tanácsos félrefordulni égre bámulni szemed földre sütni

sajnálni akit hideg vízzel locsolnak a havon

nem tanácsos sajnálni akit élve eltemettek

nem tanácsos sajnálni akit élve megégettek

(a nadrágból kihúzza Lukács betűrt ingét, majd szétszakítja)

nem tanácsos részt venni

közömbösnek maradni

élni

nem tanácsos meghalni –,

(ütés, Lukács a földre rogy; közben Gabi is visszajön; zene lassan ki)

LUKÁCS:

(Betti ezalatt hátul fel-alá járkál, lassan, fenyegetően)

„Hát ez vagy

itt vagy

fényévekre mindattól amit valaha úgy hívtál: élet délceg egyenruhában sétál körülöttem a kibérelt halál

szokd meg hát
szokd meg
mint megszoktad régen a kifényesedett fenekű
nadrágot
fakó nyakkendőt kajlacska kalapot
evés közben olvasott újságot
ujjadon a karikagyűrűt
feleséged apró zsörtölődéseit
azt hogy kirúgtak az állásodból
s térdig lejártad a lábad a mindennapiért
szokd meg mint nappal a fényt éjszaka a sötét-
séget
a zajt a csöndet az alvást ébrenlélet
pulzusod lüktetését
a hideg vacsorát”

BETTI:

(észreveszi Gabit; gúnnyal)

„s a legborzasztóbb az hogy megszokod”

(lerántja róla a kabátot)

Mondja! Mondja a szöveget!

(eldobja a kabátot, majd az asztalhoz ülve, még mindig szerepből, elindítja a vetítést)

GABI:

VETÍTÉS BE

„Tíz hónapos voltam, mikor elvitték édesapámat, és soha többé nem jött vissza. Kivégezték. Két hétig a nővérem hordta neki az ebédet, a többi magyar gyerekkel együtt, mivel az asszonyoknak kocsival, lóval dolgozni kellett a szerb gazdánál. Persze térítés nélkül. Mikor utoljára vitte az ebédet, azt mondták neki...”

BETTI:

(mint partizánnő)

„Apád már nem éhes.”

(a Gabi-Lukács kettős egy Pietà-képet formál; Gabi úgy eteti Lukácsot, mintha a halott apjával tenné)

GABI:

(siratóéneket dúdol – „Ments meg engem, Uram...”)

„A 13 éves nővérem látta, amint kocsik hagyják el a községháza udvarát, a kocsikról halott emberek keze-lába lógott. A kocsik aljából csurgott a vér.

1945. január 23-án Tito beleegyezésével kiűzték otthonukból a csúrogi magyarokat. A reggeli órákban bejött hozzánk egy szerb puskával a kezében, és arra kényszerített, hogy öt perc alatt hagyjuk el a házat, mert különben

mindannyiunkat lelövöldöz. A bátyám befogta a lovakat, édesanyám pokrócba csavarva felrakott bennünket a kocsira, mivel öltöztetni már nem volt idő. Azonban két sarok után lezavartak a kocsiról, elhajtották, és mi ott maradtunk élelem és meleg ruha nélkül. A piactéren mindent elszedtek tőlük. Pénzt, iratokat, arany ékszereket, a férfiaktól a karórákat, a dohányszelencéket. Aki nem adta a fülbevalóját, annak kitépték a füléből. Térdig ért a hó, és mínusz húsz fok körül volt a hőmérséklet. Az első áldozat egy három hónapos kisbaba volt, aki megfagyott édesanyja karján. Másnap hajnalban ért a meggyötört, megalázott menet Járekra. Korábban német falu volt, ahonnan kiűzték a németeket, és a partizánok koncentrációs táborot hoztak létre belőle. Itt 25-30 embert raktak egy szobába. Szalma volt leterítve, tele tetvekkel. Egy hét után megérkeztek a zsablyai, tavasszal a mozsori magyarok is. Keserű sors várt a tábor lakóira. *(kataton ének, a korábban már elhangzott altató dallamára)* Kukoricát daráltak csutkástól, azt főzték só nélkül, és azzal etették az embereket, mint az állatokat. Nagyon sokan megbetegedtek és meghaltak. Közöttük nagyon sok kisgyermek.”

BETTI:

(még mindig a partizánnő szerepében gúnyosan dúdolja a Gabitól hallott altatót, Lukács lábába rúgva elégedetten nyugtázza, már nem él, megragadja, letépi az ingét, majd a földre rántja)

A halottakat, betegeket dobják kocsira, vigyék a német kriptákba! Ha megtelek, a többi hullát hányják a földre, s öntsék le mésszel! A halottakat elkísérni és gyászolni tilos!

PÉTER:

Köszönöm szépen. Megleptek.

(Bettihez)

Tudsz lovagolni, Betti?

BETTI:

Igen.

PÉTER:

Akkor te játszod a partizánnőt... a filmben is. Hontalanság...

(kiáll a pillanatot; a látottak Betti fejében zajlanak)

VETÍTÉS KI

KÉK FÉNY BE

BETTI:

„Állok állig éjben, tengerárban, rémületben rémületlen,

nagy feketeség, zenétlen zene habzik szívemben,
ölemben.

Egy részben vagyok ember, egy részben állat és egy részben Isten,
magamat aligha segíthetem, ha nincs aki megsegítsen kulcsra zárva előttem minden ablak, ajtó – szók, indulatok:
Egy világ teremthető így: erre se, arra is indulhatok.

Nem vagyok álszent, nem vagyok elszánt. Sem ez, sem az

Csak önmagam

Ami az egyik körön kívül van egy másik körön belül van...”

KÉK FÉNY KI

(Betti magához tér; a vetítést 28'30"-re állítja)
(Káosz, mindenki a saját szövegét mormolja, gyakorolja, ismételteti a bőrönd-táncban rá osztott mozdulatokat; ezalatt **szívdobogás-zene, Elindultam szép hazámból, mely kakofóniába torkollik)**

INFERNÓ-kép

VETÍTÉS BE

PÉTER:

„Úgy viszem sorsom, hogy nem akartam.

Három dombbal, napraforgóval,
szál szerelemmel maradtam,
nincs már madaram a magasban.

Madaram hallgat, földet eszik,
elnehezül, szárnyát leejti.

Mellé ülök. Tollas szívét
változhatatlan sorsomba rejti.”

Elég! (káosz vége) Kezdjük a felvételt!

BETTI:

(kezében a hegedűtokkal maga körül forogva ismételteti ugyanazokat a stilizált mozdulatokat; Péter a bőröndöt kameraként használva, a szereplők között keringve „rögzíti” a látottakat)

„Választott szülőföldem Szilágy. Tizenkét éves sem voltam még, mikor Amerika helyett választottam. Ettem Szilágyban földet, marti lapit, vadsóskát. Tavasztól őszig gyűjtögettünk erdőn, mezőn. Szamos-parton. Igazából akkor választottam magamnak szülőföldemnek Szilágyot, amikor már minden szilágysági sorsban – amit elmondtak volt nekem - otthon voltam. Otthon a közös árvaságban, a közös kiűzetésben, velük vándoroltam ki Amerikába, velük mentem le

a bányába, velük álltam ki az út szélére hajnali háromkor 5 lejjel, hogy hoznának az ingázók kenyeret.”

GABI:

(a zene átmegy **Bach h-moll fúgájába; közben stilizált mozgás)**

„Szülőföldet választok magamnak,
és apát és anyát.

Ez a táj én vagyok.

A szó nem hasonlat többé.

Kinn és benn ugyanaz a felrepedezett agyag,
ugyanazok a hegyre kínlódó utak,
ugyanaz a konok kukoricás,
ugyanaz a sebhely világít.”

LUKÁCS:

(Betti a mellkasához vágja a fekete bőröndöt; alatta **Bartók – Mikrokozmosz szerű improzó; stilizált mozgással)**

„Megyek. Havazás előtti éjszakán,
havazás utáni égbolt alatt. Lófej
bezúzott két ablakában cserépvirágok:
a madár csőre külön életet élő,
hideg állat.

Kereszt

elsötétített üregeiből

kinyúl a keresztrefeszítettek

két karja: megyek. A fűben mégsem

marad lábnyomom, s a száj is hiába nyitódik,
hiába zárul: nem lép be, és nem távozik rajta

senki se. A táj arca szikár, kemény:

akár a holtaké. Ami kívülem van:

idegenség. Megyek. Bennem:

ami föld,

ami haza.”

(kiúszik a zene)

GABI és LUKÁCS:

(mint egy görög kórus, egymással szembe fordulva, közöttük Betti stilizált hegedülésessel, előttük Péter a kamera-bőrönddel)

„Kiűzettünk szülőföldünkről, városainkat ellepték, rendőr áll már a porrongyunk előtt is. Ma már az van, hogy két ember nem mer leülni egymással beszélgetni. Férj feleség sem, szerető szeretőjével sem. Besúgták a barátokat, besúgták a szerelmeket. Erdélyben, ahol vonatra ültünk, ha valaki írt valamit, vagy festett, rohantunk egymáshoz, ha valaki bajban volt. Ahol természetes állapot volt az, hogy egymásnál háltunk meg a földön, egymásért álltunk sorban húsért, és egy-

más gyermekét vittük az iskolából haza.”
(ezután Betti magához veszi a hangszerét, hegedülést imitálva visszamegy a kezdeti helyére)

LUKÁCS:

„Tudod, mi volt a legiszonyúbb Szilágyban? A jövőtlenség. Ha megkérdezel egy szilágysági gyereket, hogy mi akar lenni - kínai a kérdés, mert a gyerek van annyira okos, hogy tudja - az lesz belőle, ami lehet. Lehetetlen akarnia valamit is. Lehetetlen vágnia valamire. Ez a koravén bölcsesség már a jövő lehetőségét is lekaszálja gyerekeink feje fölül. Olyan bölcs már gyerekkorában, hogy már nem is él, csak vegetál.”

Szívdobogás (Lukács a bőrönddel). Lukács és Betti háttal közelít egymásnak, Gabi leteszi a bőröndjét, az asztalhoz ül, és írni kezd.

GABI:

„Én soha nem szaladhattam édesapám elé. Engem nem vezetett kézen fogva, és nem láthattam szemében a boldogságot. A sors nagyon kegyetlen volt hozzánk, mint ahogy kegyetlen volt több ezer vajdasági magyar családhoz is. A bátyám, aki tízéves volt, a lovak alól pucolta az istállót. Az udvaron volt, mikor hallotta a fegyverropogást, lehajtott fejjel csak annyit mondott: „Nincs többet apa.” Elvitték, lovas kocsira dobva, mint egy állatot a többi halottal együtt. A vérük végigfolyt Csúrog utcáin egészen a dögtemetőig, ahol halomra dobálták őket. 37 éves volt. Csak ennyi jutott neki az életből. Élete teljében hagyott itt minket árván, édesanyámat pedig négy gyerekkel 34 évesen özvegyen. Az évek múlnak, de a sebek nehezen gyógyulnak. Az élet mégis kárpótol. Az unokáimmal együtt örülök, mikor az édesapjukat várjuk. - Gyere, mama, várjuk apukát! - hívnak a gyerekek. És boldogan nézem, amint a fiam lehajol, és megcsókolja először az egyik fiát, majd a másikat. Az unokáimon keresztül próbálom átélni, milyen boldogság is lehet (lehetett volna) várni egy édesapát.”

Nem az a magyar, akinek a nagyapja magyar, hanem az, akinek az unokája magyar.

BETTI:

(Bartók: Este a székeleyknél – egyszer hangzik el a téma, majd ismét kiáll a kép)

KÉK FÉNY BE

„Elrejtetik a lélek.

Megfélemlített népek hallgatnak így,

s örült halottjaikkal a kutak.

Szájamba víz ömlik,
arcomra moszat tapad.

Nincs szavam.

Hallgatok a fulladásig.

Fel sem ismernéd puffadt arcomat.

Megfélemlített népek hallgatnak így,
s örült halottjaikkal a kutak.”

KÉK FÉNY KI

Fotók: György Zsolt

(Betti az Este a székeleyknél utolsó üveghangját játssza.)

PÉTER:

(a többiek a maguk útvonalához igazodva körbejárnak a színen, majd hátul, egy sorba rendeződve lassan lépkednek előre; a bőrönd-szívdobogás még mindig tart)

„Emberek vagyunk, magyarok vagyunk, a magunk jogos követelését állítjuk a világ szeme elé. Gyermekeinknek ugyanaz a jog jár ki, hogy jövője lehessék, hogy nyelve ki ne fordítottassék, mint minden gyermeknek a világon. Életet, jövőt kell követelnünk gyermekeinknek. Másképp nekünk sincs életünk, csak áléletünk, látszatéletünk.”

(A vásznon a kislány kimerevített képét látjuk, lassan elhal a szívdobogás, Kálmán is felzárkózik a sorba, s a **KÉK FÉNYBEN** felhangzik az Oh, drága jó Jézus. Betti hegedűjátéka után a szereplők sóhajszerűen éneklük.)

Sötét.